

La Xàtiva dels Borja

Una exposició al Museu de l'Almodí de Xàtiva recorda i contextualitza l'origen i expansió dels Borja.

Fins al 30 d'abril teniu l'oportunitat de visitar al Museu de l'Almodí de la ciutat de Xàtiva una exposició dedicada a la família dels Borja, una mostra que ha estat plantejada a partir dels estrets lligams que uneixen la més universal de les famílies valencianes amb la ciutat que la va infantar. L'esforç dels organitzadors ha estat notable, si es té en compte la importància del tema sobre el qual versa l'exposició, perquè el Museu de l'Almodí no disposa del mecenatge estatal de què gaudeixen altres institucions museístiques. El resultat és digne, i mereix un passeig.

Ara és un bon moment per visitar la Costera. Ara precisament que donem la benvinguda a la primavera. La nostra és una comarca que serveix de frontissa a l'horta i al secà. Tal i com ens indica el seu nom, els pobles d'aquest terreny fan "costereta", i si teniu bones cames i pulmons, eixiu matinet, i abans d'entrar a la ciutat de Xàtiva, podeu passar per l'Ermita de Santa Anna, a la Llosa de Ranes, des d'on atàüllareu bona part de les terres de la Costera, l'horta que voreja el llit del Cànyoles, riu que la travessa d'un extrem a l'altre. Aquesta ermita, al cim de la muntanya que li dona nom, us servirà d'aperitiu borgià per encetar els descobriments que us oferiran, posteriorment, la ciutat i l'exposició.

Una vegada arribats a Xàtiva, ja podeu submergir-vos de ple dins l'univers dels Borja, ja que els vells carrers de la ciutat, sobretot aquells més pròxims a l'Església Col·legiata –la Seu– i a l'antic Hospital, constitueixen un museu permanent de la petjada que els Borja i el seu temps van deixar marcada entre l'espai i els murs d'aquesta població. Xàtiva és una ciutat europea amb un patrimoni històric suculent, i comprovar-ho personalment hauria de convertir-se en una sana pràctica de tots els qui estimem la nostra cultura.

L'exposició "Xàtiva i els Borja. Una Projectió Europea" és la darrera de les celebracions amb les quals l'Ajuntament de la ciutat ha commemorat el cinquè centenari del pontificat d'Alexandre VI. Els diversos actes del centenari s'han perllongat durant dos anys, amb una

incidència més local i comarcal. Però, tal i com indica el títol de la mostra, la projecció en aquest cas és "europea", i realment així ho demostren la majoria de les peces que podem admirar actualment al Museu de l'Almodí.

Abans de veure l'exposició estareu temptats d'adquirir el doble catàleg. Us el recomane per l'interès dels textos (quin bon gust a normalitat, una edició museística i institucional en la nostra llengua), i també per l'acurada composició d'imatges que l'acompanyen, no solament amb valor documental, sinó també divulgatiu. Ara

ARXIU

bé, és millor que espereu a l'eixida del recorregut, perquè els dos volums de l'edició pesen considerablement, i les sales us deparen moltes sorpreses que poden allargar l'itinerari. En tot cas, cal tornar-se'n a casa amb aquesta edició històrica, ja que, en les paraules del pròleg del pare Miquel Batllori: "Rares vegades el catàleg d'una exposició es presenta d'una manera tan científica, amb tants estudis ben elaborats de primera mà".

L'any 1492 va ser nomenat papa de l'església catòlica un fill de Xàtiva: Alexandre VI. Aquell va ser un moment decisiu per a la història i el futur d'Europa –i del món sencer–, i a Roma manaven "i catalani", tal i com eren coneguts els personatges de la cort papal més pròxims a la família valenciana. També és cert que Alexandre VI no va ser el primer xativenc que va seure a la "chiesa papale" romana. Abans que ell, un altre Borja de Xàtiva, Calixt III, ja havia pres la mesura al seient papal, i a l'Europa del seu temps.

Tot aquest patrimoni històric i cultural procedent de la capital de la Costera pren cos en el mateix recorregut de l'exposició, ja que per les sales del museu revisem cadascun dels aspectes generals i particulars que s'evidencien en les relacions entre les èpoques, els escenaris, les accions i les famílies que ho van fer possible. L'Europa dels Borja és l'Europa de l'humanisme i del renaixement. Són temps de connivència entre cultures: una dominant i hegemònica, la representada per l'església catòlica, i dues més que estaven imbricades dins d'aquella xar-

A l'altra pàgina, el 'Llibre de comptes de la batllia de Xàtiva'. Dalt, la custòdia major de la Col·legiata de Xàtiva. L'exposició "Xàtiva i els Borja. Una Projectió Europea" és la darrera de les celebracions amb què l'Ajuntament de la ciutat ha commemorat el cinquè centenari del pontificat d'Alexandre VI.

xa social: la musulmana i la jueva. De tot aquest conjunt ens deixa constància visual l'exposició, amb les imatges dels retaules i quadres que constitueixen un dels apartats importants de la mostra. Però també hi ha altres objectes valuosíssims que ens captivaran: escuts, ceràmica, manuscrits, indumentària eclesiàstica, llibres, arquetes, reliquiàries, calzes, etc.

En aquells temps, Xàtiva era la segona ciutat del Regne de València. Durant la primera part del recorregut de l'exposició, una sèrie de murals amb gràfics explicatius i fotografies il·lustratives introdueixen l'espectador visitant en les característiques d'aquella època a l'entorn de Xàtiva. Un entorn que, certament, no acaba-

'Retable de Santa Anna o del cardenal Alfons de Borja', de Pere Reixach. La preeminència d'objectes religiosos de la mostra s'ha compensat amb la informació de qüestions socials, territorials, humanes i geogràfiques amb les quals es justifica i explica aquell apogeu catòlic.

va als límits de la comarca, sinó que s'estenia per tota la Mediterrània, amb els tentacles llançats d'una Corona d'Aragó extensa i potent, on resplendia amb llum pròpia el temperament valencià. D'aquella cultura espiritual i literària de la filigranada València de la darrerria del segle XV en són bon exemple sant Vicent Ferrer, sor Isabel de Villena, i més tard sant Francesc de Borja, el besnét de Roderic, tots ells comentats al catàleg per l'especialista Albert Hauf.

L'exposició defineix un model de col·laboració entre institucions ben diferents, ja que s'evidencia la presència de moltes peces importants procedents d'alguns museus i arxius,

però sobretot d'esglésies i centres religiosos. No podia ser d'una altra forma, ja que de bisbes i papes tractem. La preeminència d'objectes religiosos s'ha compensat amb la informació de qüestions socials, territorials, humanes i geogràfiques amb les quals es justifica i explica aquell apogeu catòlic. Els Borja ens van universalitzar, i d'aquella família tenim representants no solament del braç religiós, sinó també de militars i prohoms de la cort. Sembla probable que en el voluntari exili italià d'algunes d'aquelles persones i famílies està l'explicació del començament d'una decadència inevitable per a la nostra cultura. No és casualitat que, molts anys després, també un fill de Xàtiva, el pintor Josep de Ribera, trobara a les terres italianes de Nàpols el seu país d'adopció.

Pel que fa als objectes exposats, no puc estarme de recomanar-vos algunes de les obres que m'han semblat més significatives. Entre els nombrosos manuscrits, tots ells d'una bellesa equiparable al seu valor documental, hi destacaria el *Llibre de comptes de la batlia de Xàtiva*, per la seua cal·ligrafia i composició. Entre els calzes de la mostra, sobresurt per la seua esquemàtica disposició el de Benet XIII (el papa Luna), procedent de l'Església arxiprestal de Sant Mateu. També veurem un retrat de Roderic de Borja (el papa Alexandre VI), pintat per Joan de Joanes a partir d'alguna de les monedes que circulaven en aquell temps amb l'effigie i el rostre papal. Amb el *Retaule de Santa Anna o del cardenal Alfons de Borja*, atribuït finalment a Pere Reixach, i comentat escrupolosament al catàleg per Ximo Company, disposem d'un exemple modèlic de l'esforç que significa estudiar aquells temps de glòries borgiaes, ja que la majoria de la documentació resta inconnexa, i, dissortadament, es va perdre el gros dels documents en l'espectacular foguera que va deixar calcinada la ciutat de Xàtiva (la Socarrada) quan les tropes de Felip V van guanyar el llarg setge durant la Guerra de Successió.

La Universitat de València ha cedit per a la mostra la restaurada *Mare de Déu de la Sapiència*, taula de Nicolau Falcó, mostra d'un estil a cavall entre el gòtic i el renaixement, composició en la qual la majoria dels personatges sostenen llargues cintes o filacteris amb textos. I si de pintures, manuscrits i objectes n'hem assenyalat alguns, cal referir-se justament a una peça cabdal de l'exposició: la custòdia major de la Col·legiata de Xàtiva (dita del papa Alexandre VI). Es tracta d'una custòdia d'orfebreria a la qual els xativins tenen accés anualment en la processó del corpus. Tal i com explica Marià González Baldoví, comissari de l'exposició juntament amb Vicent Pons Alòs, l'any 1938 aquesta interessant custòdia va ser lliurada pel Govern de la República als representants de les Nacions Unides a Ginebra,

Retrat de Roderic de Borja, de Joan de Joanes. Els Borja ens van universalitzar, i d'aquella família tenim representants no solament del braç religiós, sinó també de militars i prohoms de la cort. Sembla probable que en el voluntari exili italià d'algunes d'aquelles persones i famílies està l'explicació del començament d'una decadència inevitable per a la nostra cultura.

i en tornar a la col·legiata de Xàtiva set anys després havia patit mutilacions que es van haver de reinterpretar.

Entre les conclusions de la visita cal assenyalar: la importància de les peces aplegades, la vinculació entre Xàtiva i l'Europa del seu temps, el cohabitatge religiós i laic, i la revisió d'un patrimoni cultural que ens és propi i al qual convé acostar-se en ocasions com aquesta. També podeu arrodonir el vostre passeig didàctic per la història i la cultura amb el vídeo *Xàtiva, els Borja*, coordinat per Ramon Ortola i del qual se n'ha fet una àmplia edició amb distribució massiva. I ja que teniu l'oportunitat de visitar Xàtiva en aquest temps quaresmal i pasqual, no us oblideu de tastar els dolços àpats moruns de la Costera que adoben la dieta religiosa d'aquesta època de l'any: la monjàvena i l'arnadí.

Ricard Huerta